

Олена Петрівна Соцька,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
теорії і методики дошкільної освіти,

Ганна Шельменко,
студентка 5 курсу факультету дошкільної педагогіки та психології,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського,
вул. Ніщинського, 1, м. Одеса, Україна

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПРИРОДОЮ

У статті розглянуто поняття «морально-етичне виховання», «екологічно мотивована поведінка». Подано результати вивчення стану проблеми морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з природою у сучасній практиці ДНЗ. Визначено критерії з показниками, схарактеризовано рівні сформованості екологічно мотивованої поведінки у дітей старшого дошкільного віку. Представлено експериментальну модель морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з природою.

Ключові слова: мораль, етика, морально-етичне виховання, екологічно мотивована поведінка.

Постановка проблеми. На шляху реформування освіти України серед пріоритетних завдань дошкільної ланки освіти є формування основ духовної та моральної культури особистості дошкільника, виховання в майбутніх громадян високих моральних якостей [2].

Вивчаючи поняття «морально-естетичне виховання», звернемось до значення термінів «мораль» та «етика». Так, за українським педагогічним словником термін «мораль» (лат. *moralis* – моральний, від *mores* – звичаї) визначається як «одна з форм суспільної свідомості; система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей». Етика (від грец. – той, що стосується моралі) – філософська наука, що вивчає мораль, з'ясовує її місце в системі суспільних відносин; досліджує моральні категорії, за допомогою яких виражаються моральні принципи, норми, оцінки, правила поведінки тощо [3, с. 119, 216]. Таким чином, мораль є предметом вивчення етики. Серед складових моралі – моральна діяльність (вчинки, поведінка людини), моральні відносини, моральна свідомість.

Морально-етичне виховання як процес охоплює особистісні передумови до прийняття моральних звичаїв, що реалізується за умови відповідного цілеспрямованого середовища, в якому визначальним є поперше – модель морального прикладу, по-друге – залучення дітей до моральної діяльності з використанням певних засобів. Природа є одним з об'єктивних засобів морально-етичного виховання, який реалізується на підставі екологічного підходу, сутність якого полягає у формуванні усвідомлено-правильного ставлення до природних явищ і об'єктів, які оточують дитину і з якими вона знайомиться у дошкільному дитинстві [2].

Аналіз останніх досліджень. В останні десятиліття увага вчених приділялася етичному, моральному аспектам ставлення людини до природи. Цьому присвячені роботи філософів (С. Боровіка, В. Денисова, Н. Мамедова, Н. Моїсеева, Н. Реймерс, А. Урсула та

ін.); культурологів (В. Арсенєва, Г. Гачева, Е. Кульпіна та ін.); соціологів (С. Баньковського, А. Баранова, О. Яницького та ін.); психологів (С. Дерябо, В. Левіна, Д. Петяєвої, А. Сідельковського, Г. Шейніс та ін.); педагогів (Н. Виноградової, А. Гайдамак, С. Глазачева, Н. Дежнікової, А. Захлебного, І. Зверева, Б. Лихачова, Т. Тійттанен та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Спроможність особистості створювати бажаний устрій чи лад у природі виявляє відповідний рівень сформованості екологічно мотивованої поведінки дитини. Екологічно мотивована поведінка визначається як система дій і вчинків людини, яка зумовлюється усвідомленням моральних норм поведінки в природному довкіллі; ціннісним ставленням до природи; пізнавальними, естетичними потребами у сфері природи; самоконтролем та адекватною самооцінкою [1].

Проведений аналіз стану проблеми формування екологічно мотивованої поведінки у дітей старшого дошкільного віку у сучасній практиці роботи дошкільних навчальних закладів засвідчив про відсутність цілеспрямованої, систематичної роботи, обмеженість використання засобів формування у дітей екологічно мотивованої поведінки тощо. Водночас, як свідчить аналіз наукових джерел, діти старшого дошкільного віку здатні до автономної моралі – усвідомлення відносності та умовності соціальних норм; вони вимагають від дорослих обґрунтувати їх, прагнуть з'ясувати їхню доцільність.

З метою дослідження рівнів сформованості екологічно мотивованої поведінки у дітей старшого дошкільного віку, було виокремлено наступні критерії з показниками, схарактеризовано вищезазначені рівні.

Когнітивний критерій з показниками: наявність екологічних уявлень, розуміння взаємозв'язків у природі, наявність пізнавальних інтересів у сфері природи. **Репродуктивно-ціннісний критерій** з показниками: прояв гуманного ставлення до природи, співчуття;

готовність до самообмеження власних бажань у разі потреби. **Продуктивно-мотиваційний** критерій з показниками: уміння передбачати результати власної поведінки у сфері природи, помічати й оцінювати негативну поведінку однолітків та інших людей; здатність до екологічно доречних вчинків, вираження емпатійного відношення до природного довкілля у творчості.

Високий рівень спостерігався у дітей, які проявляють пізнавальний інтерес до об'єктів природи, допитливість, бажання спілкуватися з природою, природними явищами; розуміють і обґрунтовують необхідність поважного, дбайливого ставлення до всіх об'єктів природи. **Середній рівень** – у дітей, які проявляють незначний пізнавальний інтерес до об'єктів природи; бажання спілкуватися з природою, природними явищами залежить від настрою дитини. **Низький рівень** характеризувався тим, що дитина не проявляє пізнавальний інтерес до об'єктів природи, у дитини немає бажання спілкуватися з природою, природними явищами; вона не обґрунтовує необхідність поважного, дбайливого ставлення до всіх об'єктів природи.

За результатами констатувального етапу дослідження було виявлено, що у дітей старшого дошкільного віку спостерігався низький рівень сформованості екологічно мотивованої поведінки.

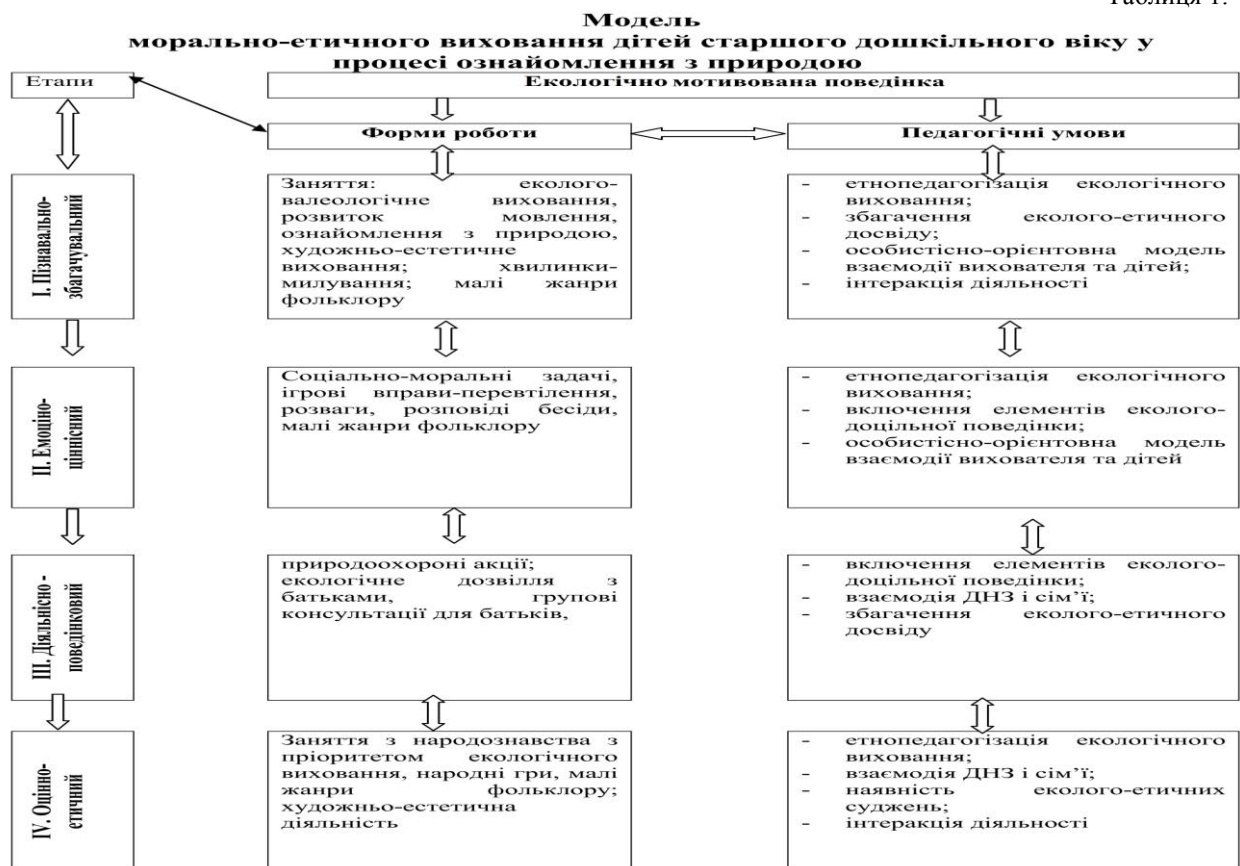
На підставі результатів теоретичного дослідження визначено педагогічні умови формування екологічно мотивованої поведінки у дітей старшого дошкільного віку, які було реалізовано за етапами експериментальної моделі: пізнавально-збагачувальний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий, оцінно-етичний (див. таблицю 1.).

Метою першого, **пізнавально-збагачувального етапу** було сформувати уявлення про взаємодію людини і природи, збагатити естетичний досвід дітей про красу природи, формування світосприйняття дитини у контексті народних традицій. Провідними формами виступили: заняття з розвитку мовлення, ознайомлення з природою, художньо-естетичного виховання; хвилинки-милування; малі жанри фольклору.

На першому етапі реалізовано такі **педагогічні умови**: етнопедагогізація екологічного виховання; збагачення еколого-етичного досвіду; особистісно-орієнтовна модель взаємодії вихователя та дітей; інтеракція діяльності.

Метою другого, **емоційно-ціннісного етапу** було сформувати уявлення дітей про такі моральні категорії, як гуманність, відповідальність, співпереживання, ввічливість, співчуття та ін. Провідними формами виступили: соціально-моральні задачі, ігрові вправи-перевтілення, читання та бесіди за оповіданнями морально-етичного змісту, малі жанри фольклору.

Таблиця 1.

На другому етапі реалізовано такі педагогічні умови: етнопедагогізація екологічного виховання; включення елементів екологічно доцільної поведінки; особистісно-орієнтовна модель взаємодії вихователя та дітей.

Метою третього, **діяльнісно-поведінкового етапу** було залучення дітей до екологічно мотивованої діяльності. Провідними формами виступили природоохоронні акції, екологічне дозвілля з батьками, групові консультації для батьків. На цьому етапі реалізовано такі **педагогічні умови**: включення елементів екологічно доцільної поведінки, взаємодія ДНЗ і сім'ї, збагачення еколого-етичного досвіду.

Метою четвертого, **оцінно-етичного етапу** було сформулювати відповідне ставлення до природи рідного краю на засадах народної спадщини. Провідними формами виступили: заняття з народознавства з пріоритетом екологічного виховання, народні гри (обрядові, розважальні та ін.), малі жанри фольклору, художньо-естетична діяльність.

На четвертому етапі реалізовано такі педагогічні умови: етнопедагогізація екологічного виховання; взаємодія ДНЗ і сім'ї; наявність еколого-етичних суджень; інтеракція діяльності.

На завершальному етапі педагогічного експерименту, з метою формування еколого-етичних суджень, дітей було залучено до створення «Кодексу поведінки у природі». Методика використання створених «кодексів» передбачала читання дітям творів проблемного змісту, де описувались руйнівні вчинки, з подальшим аналізом та створенням правил поведінки у природі

На заключному етапі дослідження вивчалась ефективність визначених педагогічних умов формування морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з природою. З цією метою було проведено порівняльний аналіз рівнів сформованості екологічно мотивованої поведінки дітей старшого дошкільного віку.

Таблиця 2.

Показники рівнів контрольного обстеження (%)
(Порівняння кількісних даних показників)

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Конст. експ.	Контр.експ.	Конст. експ.	Контр. експ.
Достатній	20	65	30	25
Якіс.зм.		+45		-5
Середній	30	20	35	40
Якіс.зм.		-10		+5
Низький	50	10	35	35
Якісзм.		-40		0

На основі аналізу показників зроблено **висновок** про значне підвищення рівнів сформованості екологічно мотивованої поведінки у дітей. Різниця відсотків на користь експериментальної групи переконує в доцільності використання визначених педагогічних умов морально-етичного виховання дітей старшого дошкільного віку у процесі ознайомлення з природою.

Серед якісних змін наприкінці експериментального дослідження було виявлено, що діти проявляють пізнавальний інтерес до об'єктів природи, допитли-

вість, бажання спілкуватися з природою, природними явищами; розуміють і обґрунтовують необхідність поважного, дбайливого ставлення до всіх об'єктів природи; знання носять узагальнений, системний характер: діти не тільки називають рослини, але і дають характеристику істотних ознак живого, рослин, що пристосувалися до проживання в різних біоценозах; пояснюють, що благополуччя рослин залежить від задоволення їх потреб тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубовик О. С. Зміст позитивних мотивів ставлення до природи та способи їх формування / О. С. Дубовик, С. В. Вовк // Проблеми створення єдиної системи екологічної освіти та виховання в Україні. – Харків, 1994. – С. 116–118.

REFERENCES

1. Dubovyk, O. S. (1994). *Zmist pozytyvnykh motyviv stavlennia do pryrody ta sposoby yikh formuvannia [The content of positive motives of one's attitude to nature and ways of their formation]*. Kharkiv [in Ukrainian].

2. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine «On Education»]*. (n.d.). Retrieved from:

2. Закон України «Про освіту». – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

3. Український педагогічний словник [уклад. С. Гончаренко]. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> [in Ukrainian].

3. Honcharenko, S. (Ed.). (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv [in Ukrainian].

Елена Петровна Соцкая,
кандидат педагогических наук, доцент кафедры
теории и методики дошкольного образования,

Анна Шельменко,
студентка 5 курса факультета дошкольной педагогики и психологии,
Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,
ул. Нищинского, 1, г. Одесса, Украина

МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ПРОЦЕССЕ ОЗНАКОМЛЕНИЯ С ПРИРОДОЙ

В статье рассмотрены понятия «морально-нравственное воспитание», «экологически мотивированное поведение». Нравственное воспитание личности рассматривается как сложный динамический процесс, который обеспечивается непрерывным ростом качественных изменений личности до уровня, который соответствует потребностям современного общества. В формировании экологически мотивированного поведения большую роль приобретает пример взрослого, поэтому воспитателю следует быть осведомленным в экологических проблемах, иметь развитую потребностно-мотивационную сферу общения с природой и личностные смыслы во взаимодействии с ней, осознавать причастность к решению проблем экологического образования детей, иметь четкую нравственную позицию педагога как экологической личности. В период формирования морально-этического воспитания детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с природой педагогам следует использовать достижения народной педагогики, использовать произведения устного народного творчества, развивать у детей игровые и коммуникативные навыки. Представлены результаты изучения проблемы морально-этического воспитания детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с природой в современной практике дошкольного учебного заведения. Определены критерии к показателям, охарактеризованы уровни сформированности экологически мотивированного поведения у детей старшего дошкольного возраста. Представлена экспериментальная модель морально-этического воспитания детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с природой. На основе анализа показателей сделан вывод о том, что уровень сформированности экологически мотивированного поведения у детей значительно повысился. Разница в пользу экспериментальной группы подтверждает целесообразность создания указанных педагогических условий морально-эстетического воспитания детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления с природой. Среди качественных изменений в конце экспериментального исследования было выявлено, что дети проявляют познавательный интерес к объектам природы, любознательность, желание общаться с природой, природными явлениями; понимают и обосновывают необходимость уважительного, заботливого отношения ко всем объектам природы.

Ключевые слова: мораль, этика, морально-этическое воспитание, экологически мотивированное поведение.

Olena Sotska,
PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), associate professor,
Department of Theory and Methods of Preschool Education,

Hanna Shelmenko,
5th-year student, Faculty of Preschool Pedagogy and Psychology,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
1, Nischinskogo Str., Odesa, Ukraine

MORAL AND ETHICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN IN COURSE OF GETTING ACQUAINTED WITH NATURE

The article is focused on the concepts of “moral education” and “environmentally motivated behaviour”. Moral education of an individual is considered as a complicated dynamic process; it is provided by a continuous growth of qualitative changes of an individual to the level which meets the needs of the modern society. Environmentally motivated behavior of a child is formed when following the example of an adult. So an educator should be familiar with the environmental problems, have the developed need and motivational sphere of communication with nature and personal meanings in interaction with it; he/she should be aware of being involved in solving the problems of environmental education of children and have a clear moral stand as a teacher of an environmental personality. When forming moral and ethical education of children of preschool age in the course of getting acquainted with the nature, preschool teachers should use the achievements of national pedagogy, folklore works, develop children’s play and communication skills. The results of studying the problem of moral and ethical education of preschool children in the course of acquaintance with nature at the modern preschool institution are represented. The criteria for characteristics are determined; the levels of formedness of ecologically motivated behavior in preschool children are characterized. The experimental model of moral and ethical education of preschool children in the course of acquaintance with nature is represented. On the basis of the characteristics review, it can be concluded that the level of formedness of children’s ecologically motivated be-

haviour has increased significantly. The difference to the good of the experimental group proves the advantages of creating the outlined pedagogical conditions for preschool children moral and ethical education when getting acquainted with the nature. Among the qualitative changes at the end of the experimental research it was determined that children show interest in the objects of nature, curiosity, the desire to communicate with nature, natural phenomena; understand and justify the need for a respectful and caring attitude towards all the objects of nature and so on.

Keywords: morality, ethics, moral and ethical education, environmentally motivated behavior.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Н. Г. Грама

Подано до редакції 12.06.2015
